

Małgorzata K. Przyboś

SŁOWNICZEK MUSZYŃSKICH OKREŚLEŃ UZNANYCH ZA OBRAŹLIWE

Opracowanie niniejsze jest dalszym ciągiem artykułu „Muszyńskie nazwy” (patrz *Almanach Muszyny* 1997, s. 87), jakby jego nieformalną częścią, o tyle ciekawą, że niektóre z cytowanych powiedzeń przetrwały w żywej formie do dziś. Część z tych określeń wywodzi się w prostej linii ze staropolszczyzny, część jest nabytkiem migracyjnym (np. ciekawe powiedzonka przejęte żywcem z gwary lwowskich batiarów), część została przejęta od sąsiadów (Słowaków, Węgrów, Górali podhalańskich, Żydów, Łemków). Podobnie jak poprzednio, nie traktuję tego artykułu jak pracy naukowej, prosząc serdecznie czytających o ewentualne uzupełnienia obydwu części. Przy okazji dziękuję za pomoc w zbieraniu materiału paniom Łucji Bukowskiej i Barbarze Ruckiej oraz panom Wittowi Kmietowiczowi i Adamowi Mazurowi.

Ancyjasz — przezwisko: człowiek złośliwy.

Babik (babisyn) — chłopiec zrodzony z panny, bez ojca.

Bablać — pleść głupstwa.

Bajda, bajdak — dziecko pozamałżeńskie, urodzone przez mężatkę ze związku z innym niż mąż mężczyzną.

Bałagować — bałaganić, lenić się, objać; ewidentnie pochodzi z kresów wschodnich.

Bałagula — leń, obibok.

Bałuch — hałas, rwetes (robić bałuch — przeszkadzać, zagłuszać).

Baraba — przybłęda (złośliwie o osobach przyjezdnych, a nawet o wczasowiczach).

Bataj (belej) — idiota, półgłówek.

Berys — głupek („ale z ciebie berys, że tego nie wiesz”).

Bodaj mu pek był — ażebyś pękł!

Bortak — głupek; określenie jak najbardziej współcześnie używane („ty bortaku jeden!”).

Bortula — głupia, niedorozwinięta (dotyczy tylko dziewczyny lub kobiety).

Borzękać (bożenkać) — narzekać, wybrzydzać.

Brydź baba (brzydź baba) — wyjątkowo brzydka kobieta.

Bulwak (bulwan) — niedorozwinięty np. fizycznie.

Chachnawy chodak — chłopak mówiący przez nos.

Chołyś — człowiek dokuczliwy, lecz także człowiek bez grosza, nędzarz (chołysz).

Ciabrać się — babrać, kapać się.

Ciukać — niesłusznie, głupio gadać, nie mieć racji.

Ciumrah, ciumrak (także ciućmak, ciurak) — osobnik nieporadny, niezdara.

Czaropaty, caropaty — kostropaty, gęba pokryta krostami.

- Czartoploch** — osoba tak dająca „w kość”, że nawet czart z nią nie wytrzyma.
- Drylnąć** — walnąć, trącić, uderzyć („ty, bo cię drylnę!”)-
- Dudła, dudłowaty chłop** — nic nie wart, mało energiczny, tyle wart co spróchniały pień (dudła = spróchniały pień).
- Durniać** — dureń, durny chłop.
- Dźwiakać** — gadać dużo (wg Franka Kmietowicza — jeść łapczywie).
- Forikan, forikarz** — mądrała, osoba, która się zbytnio wymądrza.
- Fras** — czart, diabeł („idź do frasa!”).
- Gęglawy, gęglawy** — cherlawy, słaby, do niczego.
- Głuchon** — głuchy.
- Gnieciuch** — określenie człowieka, który długo się bawi z jakąkolwiek robotą, gniecie ją; także dokuczliwy stwór rodem z baśni, przeszkadzający śpiącemu w nocy.
- Goldyr** (także golec) — biedny, ubogi (golica — kobieta bez posagu).
- Gucz** — dokucznik, psotnik, swawolnik.
- Gzić się** — swawolić.
- Hadra** — ulicznica (o kobiecie).
- Harnasić się** — kłócić się, tarmosić, niszczyć.
- Howeda** — nicpoń, nierób, bydlak (np.: „A ty howedo, smentek ściekły wychadzuje po dniach całych!”).
- Hulaj** — utracjusz, człowiek, który roztrwonił majątek czy dobre imię.
- Jojkać, jojzeć** — jęczeć, narzekać.
- Kiltak** — przezwisko: kulawy.
- Kłapaczka** — miedlica do czyszczenia ładu — w zdaniu: „Bo on miał kłapaczkę” oznacza niewyparzoną gębę. Nazwa może wywodzić się od „turonia, co pyskiem kłapał”.
- Kociuba** — pogrzebacz; w kontekście oznacza także kobietę nieznośną, babę jędzę.
- Krzok** — człowiek, którego jedno z rodziców (głównie matka) wywodzi się z Muszyny.
- Kućmaka** — o flegmatycznej kobiecie.
- Kwara** — robiący szkody („Hej, bo krowy kwarujom w życie!”).
- Laptula** (lapta) — pleciuga, plotkarka.
- Łataniec** — osobnik lekkomyślny.
- Łojnać** — uderzyć kogoś.
- Łoktusa** — kobieta obca, spoza Muszyny, która wyszła za mąż za muszyniaka.
- Lupa** — zezowata.
- Mamlas — niezdarą; mamlawy (mamlawy) — to człowiek niewyraźnie mówiący.
- Marnot** — niegramotny, analfabeta (dawniej przezwisko).
- Mamuna — postać z podań ludowych: na czarno ubrana kobieta, w nieokreślonym wieku, ukazująca się znienacka i wabiąca ludzi błyszczącym przedmiotem, może lusterkim, może monetą, sprowadzająca mężczyzn na manowce.
- Mintak** — łotr.
- Najduch** — podrzutek, znaleziony.
- Okidać** — wybrudzić się błotem lub jedzeniem („Ale się okidał!”).
- Omieluch** — człowiek śmieszny, niepoważny, roztrzepany.
- Peć** — mały zły duszek („A niech to peć!” — przekleństwo).
- Planny** — rozrzutny, nie dbający o swoje.

- Płonny chłop** — byle jaki chłop, słaby lub niedobry.
- Polucha** (palucha, polatucha) — latawica, ladacznica.
- Poprzeczny, poprzecznik** — niezgodnik, zawsze się sprzeciwiający.
- Popśnić się** — zepsuć się.
- Porandać** — pokręcić, sparaliżować („Oby cię porandało”).
- Przelichmanić** — przetrwonić, przepić (na przykład majątek).
- Przespanka** — dziewczyna, która ma dziecko, lecz nie ma ślubu.
- Przetrymanić** — stracić coś, roztrwonić.
- Przystaś** — obcy przybysz, który zamieszkał w Muszynie lub się tu „wzenił”.
- Rajdać** (randać) — bajczyć, obgadywać.
- Skowyra** — o teściowej: jędra, złośliwa.
- Smentek** (smętek) — zły duszek, złodziejaszek.
- Spaśna** — spasiona baba, tłusta baba.
- Stopyrczyć się** — wynosić się nad innych, wywyższać.
- Suchandra** — człowiek „suchy”, tj. szczupły, a przy tym wysoki (przezwisko).
- Szantawy** — szpotawy, krzywonogi, powłóczący nogami.
- Szantrapa** — brzydka, brzydki, nieurodzony (przezwisko).
- Szanty robić** — robić na złość.
- Szatro** — straszydło, rozczochna, nieuczesana baba.
- Szkartny** — nietypowy, brzydki, złośliwy (zarówno w stosunku do ludzi, jak i zwierząt); także grymaśny.
- Szturmak** — niedołęga, popychadło.
- Szulirz** — lizus, skarżypyta, wazeliniarz, donosiciel.
- Truflo** — fajtlapa, niezaradny, coś nieudanego (przezwisko).
- Wanat** — próżniak.
- Winowadec** — winowajca (dawniej przezwisko).
- Wrauczeć** — krzyżeć na kogoś, wymyślać komuś.
- Wswój** — źle pracujący.
- Wykieckać** — wyrzucić („wykieckać z chałpy”).
- Wypłizić** — pokazać komuś język.
- Wyskirzanie** — wyśmiewanie się, przedrzeźnianie.
- Zapapenziały** — niedorozwinięty (nierozwinięty, niedojrzały), w odniesieniu do domów to wyrażenie oznacza budynki zaniedbane, z obłazującymi tynkami.
- Zraczy (źracyjny)** — zezowaty („win tak zraczy” — on tak zezuje).
- Żabo jedna!** — przekleństwo z podtekstem, nie tylko naruszające godność przezwanego, ale i podważające jego chrześcijańskość (od dawien dawna żaba była symbolem pogaństwa lub odstępstwa od wiary).

Bibliografia:

1. Briickner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970.
2. Karłowicz, *Słownik Gwar Polskich I-VI*, Kraków: 1900-1911.
3. *Maty atlas gwar polskich*, Kraków 1957-70.
4. Stanisław Reczek, *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Ossolineum 1968.
5. Roman Reinfuss, *Śladami Łemków*, Warszawa 1990.
6. Frank Kmiotowicz, *Język starej Muszyny*, maszynopis.
7. Eugeniusz Pawłowski, *Osobliwości regionalnego języka Muszyny i Tylicza*, maszynopis.